

КОСТЯНТИН ЛОМІА

Донька Сонця

КОСТЯНТИН ЛОМІА

Донька сонця

ПОЕМА-КАЗКА

Для молодшого шкільного віку

Авторизований
переклад з абхазької
ПЕТРА РЕБРА

Художник
ГАННА ЖУРНОВСЬКА

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1990

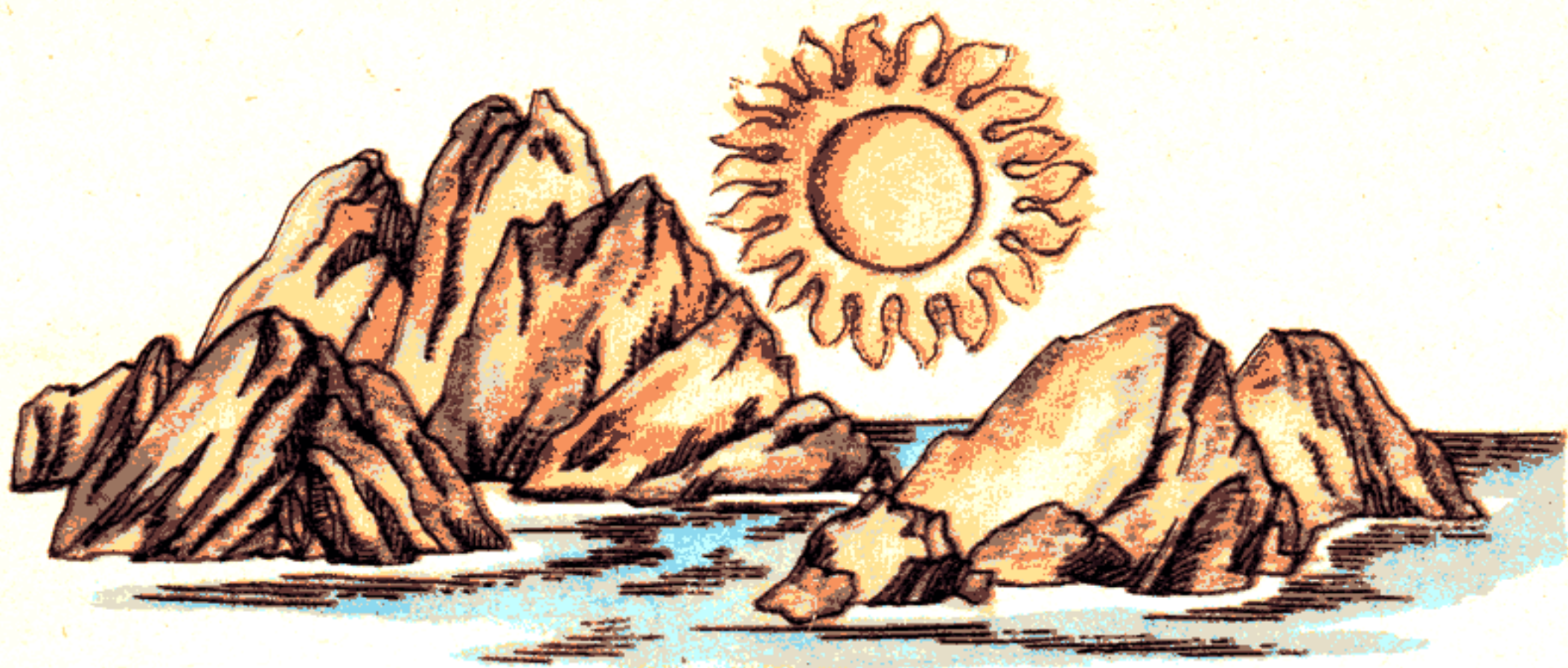
Поема-казка абхазького
радянського письменника про те,
як хоробрий і мужній юнак
подолав сили пітьми
і повернув рідній землі
сонячне світло.

Поэма-сказка абхазского
советского писателя о том,
как храбрый и мужественный юноша
одолеет силы тьмы
и вернул родной земле
солнечный свет.

Перекладено з різних видань

Л 4803030200—109 175.90.
M206(04)—90
ISBN 5-301-00582-0

© Петро Ребро, 1990,
авторизований переклад.
© Ганна Журновська, 1990,
ілюстрації.

З дитинства дорога мені ця казка.
А втім, чому ж це казка?

Навпаки.

Бувальщина!

Тож прошу вас, будь ласка,
Послухайте уважно, малюки.

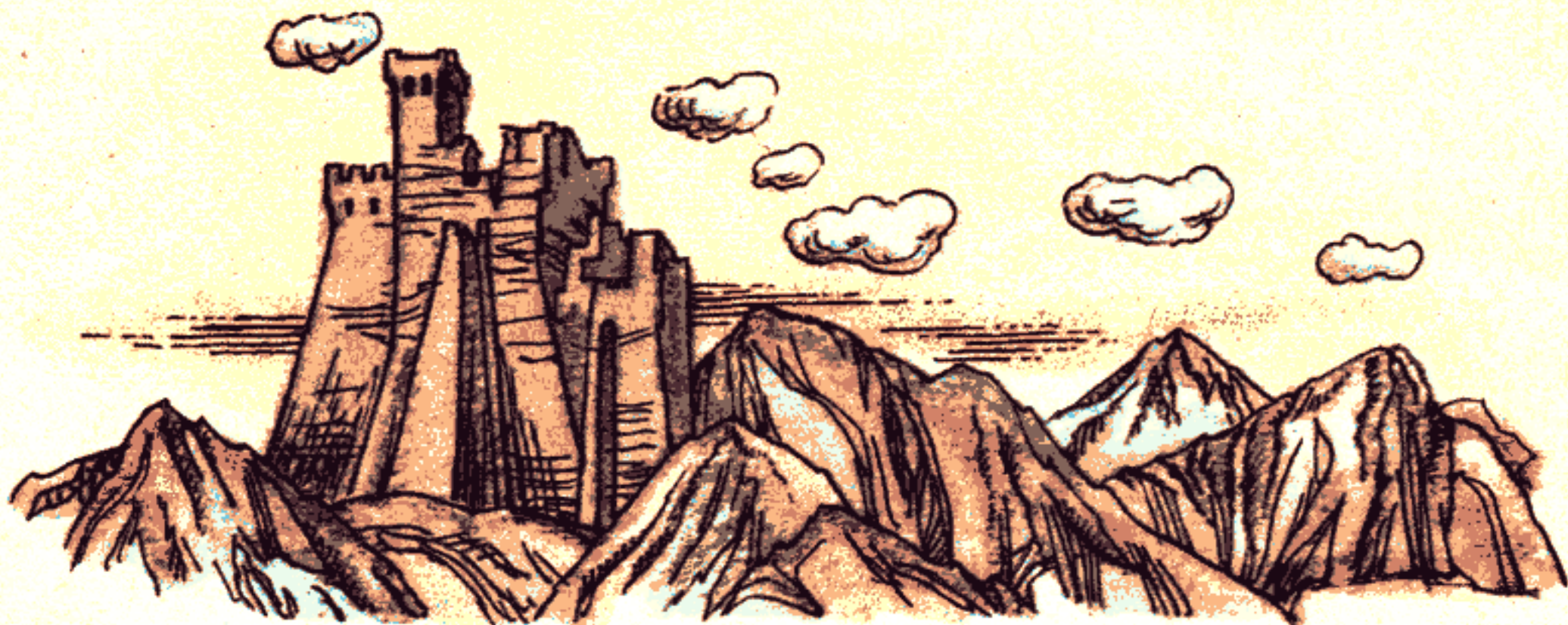
Коли злітає сонечко у небо,
Всміхається до нас із вишини,
Дивлюсь — не надивлюся я на тебе,
Моя прекрасна
Сонячна Апсни!¹

І синє море, і одвічні гори,
На схилах — сніг,
Мов пасма сивини...
Усі землі абхазької простори
В легенді цій, що йде із давнини.

Земля моя змінилася повсюди,
Сторіч минуло,
Що й не злічиш їх...
Народ живий, допоки знають люди
Сказання віщі прадідів своїх.

Тому нехай
Від роду і до роду

¹ Апсни — Абхазія.

Нас мудра ця легенда не лиша,
В якій проміняться мого народу
І мрія чиста,
І ясна душа.

* * *

В пільмі ліси, і гори, і долини,
Як ніби світ накритий чавуном...
Хтось край підняв —
І схід у ту ж хвилину
Зачервонів достиглим кавуном.

Ще сонце не зійшло на перевали —
В ущелини сховалася імла.
Та промені і там її догнали,
Й вона у поєдинку
Полягла.

Немов новонароджений,
Світанок
Крокує по розбудженій землі.
Сказала скеля скелі:
— Добрий ранок! —
Защебетало птаство у гіллі.

Туман піднявсь над озером блакитним.
Пірнув сріблястий зайчик
Аж на дно.
— День знову буде теплим і привітним! —
Раділи діти, дивлячись в вікно.

Але чому ж не звеселіли люди?
Навшипиньки ходять,
В зорі — переляк.
Щоб тишу не колошкали, із буди
Не випускають навіть і собак.

Всі поглядають знічено угору —
Коваль і тесля,
Винороб і псар.
Там, на балконі пишному, в цю пору
Ще міцно спить
Його могутність цар.

Палац сія шовками-килимами,
Та слуги всі стривожені, смутні,
Бо цар хропе, скрегочучи зубами,—
Либонь, на них лютує
І вві сні.

«Бодай би й не прокинувся!» —
Про себе
Бажає кату кожен трудівник.
Аж гульк —
Рожеве сонце на півнеба
Висовує свій вогняний язик.

В ту ж мить заусміхалися святково
Поля і гори,
Ріки і моря...

Та ось один промінчик випадково
Впав на обличчя грізного царя.

Той скочив, ніби вжалений змією,
Лице його скривилося, страшне.
Він крикнув — аж луна пішла землею:
— Який пігмей
Посмів будить мене?!

Вхопивши лук, не тямлячи нічого,
Кричить:
— Виходь! Тобі помщуся я! —
Туди-сюди він зиркає — нікого.
Лише на небі сонечко сія.

— Ага,
То це ти жартувать зі мною?!
Гадаєш, влізло на високий сук? —
І цар у сонце запустив стрілою,
У гніві
Ледве не зламавши лук.

Іще стріла летіла
І свистіла,
Ще сонце посміхалося вгорі,
Та вже, біди чекаючи, тремтіла,
Жахалася вся челядь на дворі.

І люди всі дивились у віконце
З тривогою, бо думали одно:
А раптом лютий цар
Поранить сонце?
А що, коли образиться воно?

І справді,
Враз світило красне зблідло,
Земля похмура стала і сумна,
І зграї хмар накинулись на світло,
Як на зелене збіжжя сарана.

Запала ніч — удень стемніло всюди,
Світ огорнули морок і пільма.

Розгублено дивились вгору люди:
Зірки блищать,
А сонечка,— нема!

Народ кипів обуренням і гнівом,
Та не знайшлось того богатиря,
Який би знову край зробив щасливим —
Розвіяв хмари
І прогнав царя.

Відтоді вже не бачили світила:
Його, либонь, поранив хижий цар.
Земля, морозом скута, скам'яніла,
А снігу навалило —
Аж до хмар.

Завмерли ріки,
І замерзло море.
Сади засохли, тільки ріс курай.
Таке тяжке людей спіткало горе,
Що тільки плач котився з краю в край.

Ревіли бурі,
Все живе стогнало
І проклинало холод і пільму...
Шакали ж на шляху бенкетували —
Мерців ховати не було ж кому.

Хати старіли,
Порожніли села.
Нарешті вмер і сам дурисвіт-цар.
В людей без сонця доля невесела,
А з неба ллється лиш зловісне «кар».

Блукала ніч похмурою марою.
Котився час повільно, мов гарба.
А люди все чекали на героя,
Якого не злякає боротьба.

Народ не знав, як морок розігнати,
Але ретельно вогник зберігав —
Жаринку він
Од хати і до хати,
Немов найбільший скарб, передавав.

Грім стугонів,
Студений вітер віяв.
Навіки зорі канули в пільму.
Та люд про сонце благовісне мріяв —
І щастя усміхнулося йому.

Спочатку люди думали, що сон це,
Що з них глузує доленька гірка,
Коли усі почули раптом:
— Сонце! —
Дзвінкий, веселий голос юнака.

Всі вибігли надвір — дорослі й діти.
Всі в небо дивляться:
— Де сонце? Де? —
Всі повертають голови, мов квіти,
Але нема й промінчика ніде.

Всю землю облягають чорні хмари.
Немов з могили, віє із пільми.
Сказали люди:
— Не уникне кари,
Хто у біді глумиться над людьми.

Якийсь юнак показує на себе:
— Це я сказав. Ахра — моє ім'я.
Я вчора народивсь.
Дивлюсь у небо,
Але на нім світило не сія.

— Гей, сонце! — я гукнув на повні груди.
У відповідь — лише вітрів виття.
Де промені? Тепло? Де світло, люди?
Адже без них немислиме життя!

Хіба ми не землі і сонця діти?
Хіба не вічний ворог наш — пільма?
Боротись треба,
Лиш не животіти!
Чи вже між вами витязів нема?

Всі слухали із подивом хлопчину:
Де взявся він, джигіт хоробрий цей?
Гуртом вони повідали причину
Образи сонця
На усіх людей.

— Так бідують приречені ми зроду:
Стихію нам приборкати хіба?
— Не згоден я! —
Джигіт сказав народу. —
Дає нам щастя тільки боротьба!

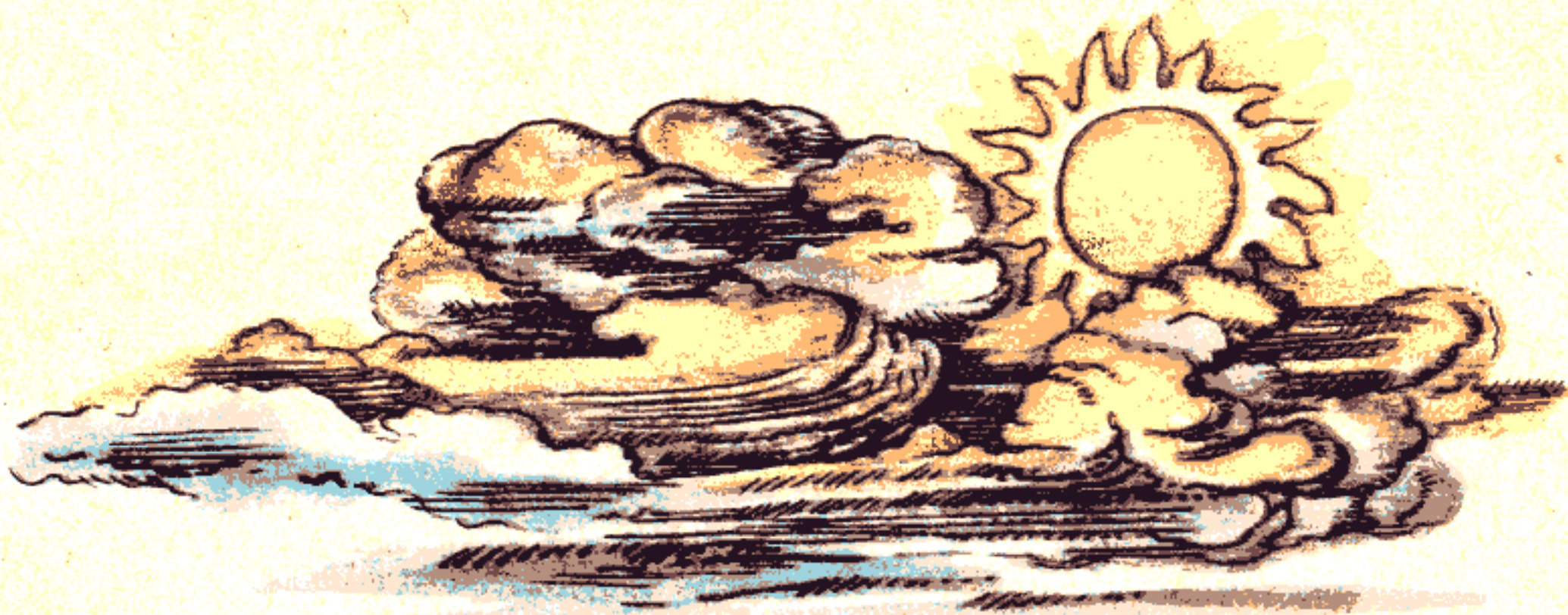
Я зрозумів:
Іти до сонця треба,
Щоб світла взяти! — вигукнув юнак.
— А як же ти підіймешся на небо?
Світило відшукаєш, хлопче, як?

— Про це ви не турбуйтеся, будь ласка.
В борні супроти злигоднів-негод
Підтримає мене земля абхазька
І дума надихне про мій народ.

А ще я в вашій вірі, мрії, пісні
Сил зачерпну
І йтиму до мети,
Щоб знову радість повернуть вітчизні
І промені, мов квіти, принести.

Народ удачі побажав герою.
Вже він в путі сім днів
І сім ночей.
Готовий, наче шабля, він до бою,
Крилом башлик спадає на плече.

На поясі — кинджал і стріли з луком.
Летючі кроки.
Зімкнені уста.
На хлопцеві — черкеска з архалуком.
Тонкий у нього, мов тростина, стан.

На царство напівмертве, напівсонне
Джигіт орлиним поглядом зорить.
Такий, як кажуть, і в воді не втоне,
І у вогні
Ніколи не згорить.

Проходить він замети,
Ріки, звори,
Печери чорні і гірські хребти.
Шукає він найвищу в світі гору,
Аби по ній на небеса зійти.

Він певен, вдасться сонце упросити:
Мовляв, вернутись до людей пора!

На восьмий день упав, немов убитий,
На діл холодний
І заснув Ахра.

* * *

Прокинувся.
Це сон? Ледь чутний шерех —
Вітрець повіяв. Зорі де-не-де.
Він роззирнувся — якоїсь річки берег.
Схопився наш джигіт і знову йде.

Він вірить, що закінчиться полон цей
Пітьми і ночі.

— Де ти, день? — гука.

І раптом...

раптом промінь теплий сонця
Впав на бліде обличчя юнака.

За променем — іще один, ще далі —
Вже сяйво полилося, як з відра,
Заграло у воді, мов у кришталі...
Від радощів отетерів Ахра.

Відтак юнак простяг до неба руки:
— Добридень, сонце!
Я шукав тебе!
Пролий своє тепло мерщій на луки!
Осяй і гори, й море голубе.

Немов назустріч матері,
Нагору
Побіг Ахра і щось кричав комусь.
Йому здалось, що сонце зовсім поруч.
Та шлях йому перепинив дідусь.

Іще міцний, хоч борода аж біла,
До пояса тече, мов молоко.
— Скажи, яке у тебе, хлопче, діло?
Чому біжиш на гору отак-о?

Якщо за сонцем,
То воно неблизько —
До нього не підноситься гора.

Джигіт спинився, уклонився низько:
— Чолом, дідусю! Звуть мене Ахра.

Все розповів він
(Як на батьківщині
Погасло світло, впали сніг і град).
А сонечко палало на вершині,
Мов на тарілі золотий гранат.

Воно немов сміялось над хмарками...
Старий замислився і мовив так:
— Якщо ти, хлопче, голими руками
Вловити сонце хочеш —
Ти дивак.

І бігати за ним нема потреби,
І кликати — не докликатися, ні.
Ти — на землі,
А сонечко — на небі.
А втім, припав ти до душі мені.

Сміливий вельми ти, як подивлюся,
Й від мрії не відступишся повік.
Тому скажу —
А ти мотай на вуса —
В краю степів і тихоплинних рік

Живе-панує чоловік багатий.
У нього коней — цілі табуни.

І їх ні запрягти,
Ні загнuzдати.
І всі — неначе вихор, скакуни.

Та є між ними коник особливий:
Краса казкова, богатирський зріст.
Проміння в нього ллється замість гриви,
Вогонь у ніздрях,
Райдугою хвіст...

І — крила.
Так, цей кінь Араш літає,
Але і вище, й далі, ніж птахи.
Буває, десь надовго пропадає.
«Пасеться в небі», —
Кажуть пастухи.

Ти, певне, бачив блискавку у небі?
То коник повертається в наш край.
Отож, годиться кінь оцей для тебе,
Але спочатку
Ти його впіймай.

Господар, як гарненько попрохати,
Тобі уздечку вручить золоту.
Тобі служити буде кінь крилатий,
Якщо її надінеш
На льоту.

— По-моєму, це ризик невеликий, —
Сказав Ахра.
Старий же за своє:
— Не забувай, що кінь страшенно дикий.
Він навіть підступитись не дає.

— Дарма!
Хай побрикається-поскаче,
Та я промчусь на вашім Араші! —
В захопленні дідусь:
— Мені, юначе,
Твоя завзятість вельми до душі.

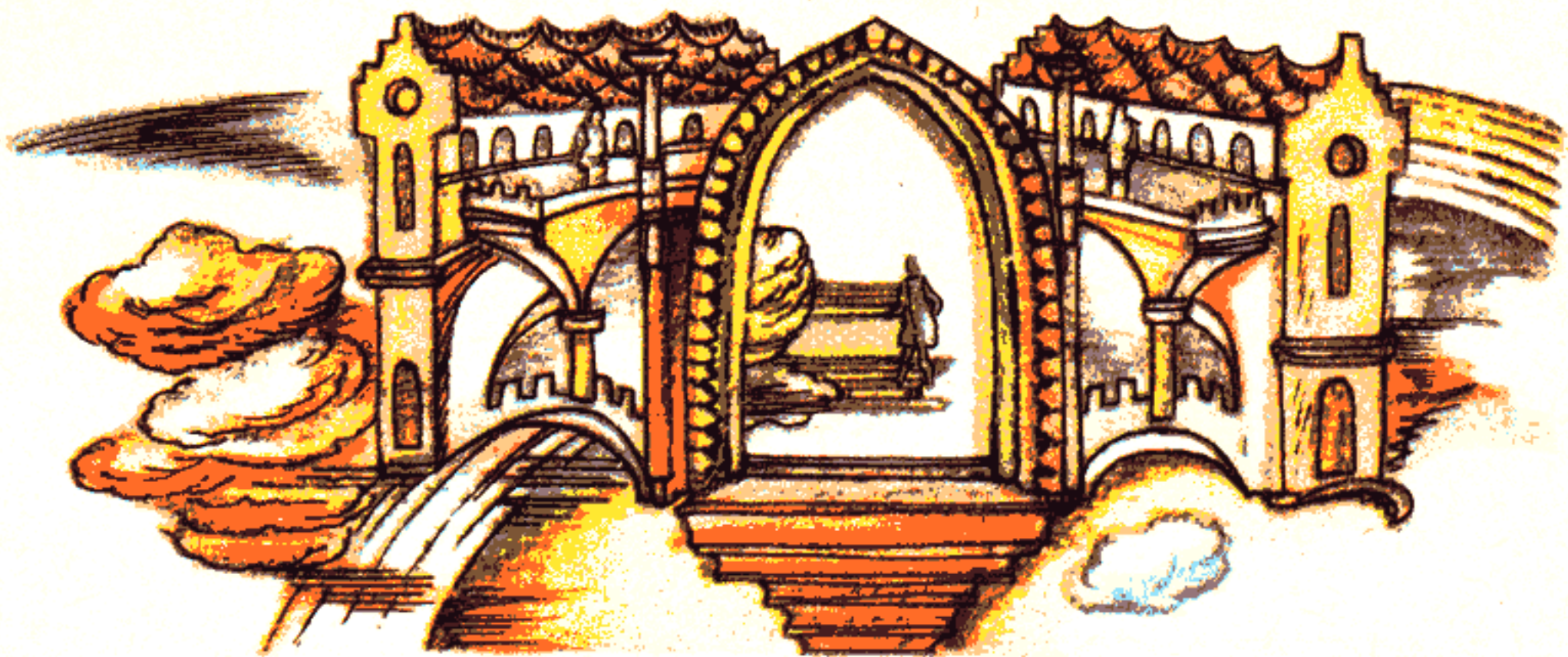
Тому тобі, джигіте, я відверто
Секрет відкрию.
Тільки, друже, знай:
Якщо мені ти не бажаєш смерті,
Нікому ти його не довіряй.

На світі речі є ніким не знані.
Отож, послухай, що за таїна:
На березі блакитної Кубані
Є місце, дороге для скакуна.

Ото його поховано там матір,
Де жебонять у травах ручаї.
При місяці
Щоночі кінь крилатий
В тяжкій журбі оплакує її.
В такі хвилини тихий він, спокійний.
Не гаючись, підходь до нього ти,
Накинь уздечку й, мов вітрисько рвійний,
Негайно до господаря лети.

Хай дощ січе
Чи хуга завиває,
Чи шлях тобі гора перепиня —
Домчати мусиш, доки місяць сяє
І сльози ще не висохли в коня.

Тебе зустрінуть хлопці біля брами,
Вітаючи улюбленця свого.

Вони розчешуть гриву гребінцями
І нагодують крицею¹ його.

А потім вийде сам господар з дому —
На срібну одіж борода спада:
— Цього коня я не давав нікому,
Але для тебе, хлопче,
Не шкода.

Годиться він для справжнього джигіта,
Який ні втоми, ні страху не зна!..—
В ту ж мить сідло, все золотом розшите,
Прикрасить спину чудо-скакуна.

Хоча страшенно квапишся, одначе
Господарю вклонися низько ти,
Відтак — в сідло і, любий мій юначе,
Прямісінько
До сонечка лети!

Лиш пам'ятай, що я сказав спочатку,—
Про таїну. Оце й порада вся.

Схопився наш Ахра:
— Спасибі, батьку! —
Й розчулено обняв він дідуся.

¹ В абхазьких епосах казковий кінь Араш їсть сталь (приміт. пер.).

Юнак старого виконав поради.
І ось уже сміливець наш в сідлі.
В похід його благословили радо
Всі люди — і дорослі, і малі.

Кінь заіржав — аж дзенькнули підкови,
Дугою шию вигнув —
І в політ!
Там, де Кубань, зробив Араш півколо,
Немов матусі передав привіт.

І знову вгору шугонув стрілою
Крізь ураган,
Крізь блискавки-громи.
Засяяла блакить над головою,
Коли він хмари прохромив грудьми.

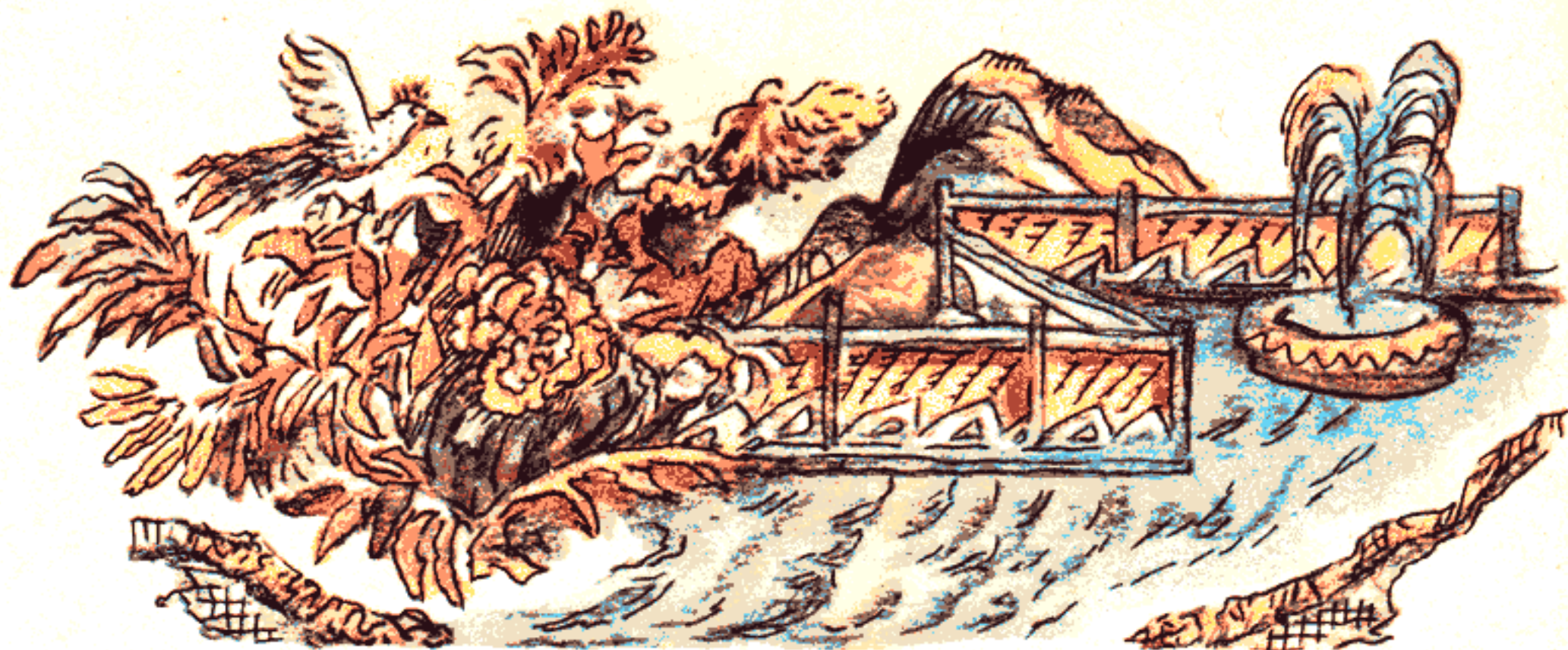
І зорі оточили срібно-чисті
(Заплуталась у гриві не одна),
І сипалися іскри променисті
Там, де кресали ноги скакуна.

Все вище він летів казковим птахом,
А разом з ним — герой відважний наш.
(З часів отих всі звуть Овечим Шляхом¹
Дорогу, що проклав тоді Араш.)

Текли назустріч сяйва переливи,
І промені вже їм сліпили зір...
На восьмий день влетів Ахра, щасливий,
До сонечка прекрасного
У двір.

Яка краса!
Все в променів серпанку.
Дививсь, мов зачарований, юнак,

¹ Так в абхазькому фольклорі називається Чумацький Шлях.

Коли біля самісінького ганку
Араш, немов укопаний, заклика.

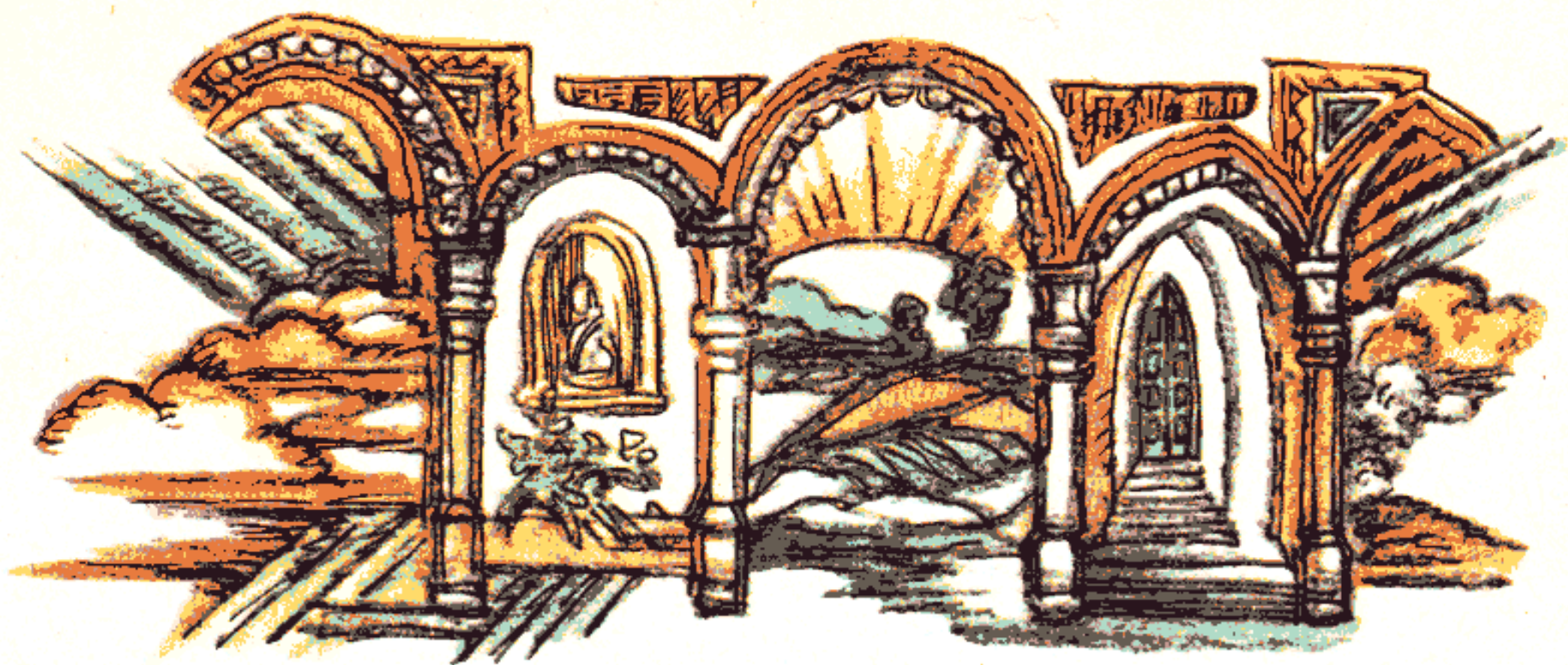
Як золоті — палац і колонади,
Альтанки, арки, сходи і мости.
Фонтани б'ють,
Срібляться водопади,
Веселки сяють, мов жар-птиць хвости.

Тут зроду, мабуть, не буває ночі:
З дверей і вікон — ріки вогняні...
Ахра заплющив і розплющив очі:
Чи не видіння це?
Виходить, ні.

Виходить, яв — ці башти, пальми, квіти
(Тут наш герой згадав про отчий край
І вирішив: «Якщо є рай на світі,
То, далебі, потрапив я у рай»).

Трава, мов килим, вимита росою,
На стежці не пісок — алмаз блищить...
Ахра, хоч був і вражений красою,
Але про діло
Пам'ятав щомить.

Зійшов з коня, покрокував землею,
Відтак — по сходах, що вели увись.
І скільки йшов, то чув він:

«Кею, кею!»¹ —

Солодкі звуки дзвоника лились.

Ні слуг не зустрічав, ні охоронців,
Лиш промені пронизували дім.

А в найбагатшій залі —

Матір сонця

Побачив він у кріслі золотім.

Вона уся світилася, їй-право!

Зірки палахкотіли на чолі.

Сказала хлопцю:

— Просимо ласкаво! —

Спитала, що нового на Землі.

Ахра вклонився низько господині,

Притискуючи руку до грудей:

— Ви нашу Землю не впізнали б нині,

Тепер там справжнє пекло для людей.

Дорослих і дітей там голод косить,

Лютують лихоманка і чума.

Народ мій просить:

Гніватися досить,

Адже царя уже давно катма.

Ми знаєм, сонце лагідне на диво,

Моя Земля для нього — мов дитя.

А їй без сонця жити неможливо,

¹ Звуконаслідування.

Без нього — животіння,
Не життя.

О зжальтеся! — вклонився знов хлопчина
Й замовк, але читалося в очах:
«Невже моя загине батьківщина?
І вимре мій народ?
Який це жах!

Не заспівають солов'ї у листі?
Не усміхнеться квітка у вікні?
Дитя не заагука у колисці?
Не прозвучать матусині пісні?»

У відповідь сказала мати сонця:
— Поваги й шани гідний твій народ,
Що виростив такого оборонця.
Переборов ти скільки перешкод!

Я певна, що тобою батьківщина
Пишатись буде довгі ще літа.
На жаль, немає нині вдома сина,
Та скоро він додому завіта.

Розкажеш, як народ твій стогне-плаче,
Коли він вранці вийде на балкон.
А поки що
Йди відпочинь, юначе,
І хай тобі насниться гарний сон.

Ахра подякував:
— Спасибі, мати!
Хай вічно бід
Не відає váš рід! —
Щасливий, він готовий був не спати,
Щоб часом не прогавить сонця схід.

Йшов сходами —
Співали диво-птиці,
Мов славили вони богатиря.
Й здалось йому, що у вікні світлиці
Всміхнулась діва красна, мов зоря.

* * *

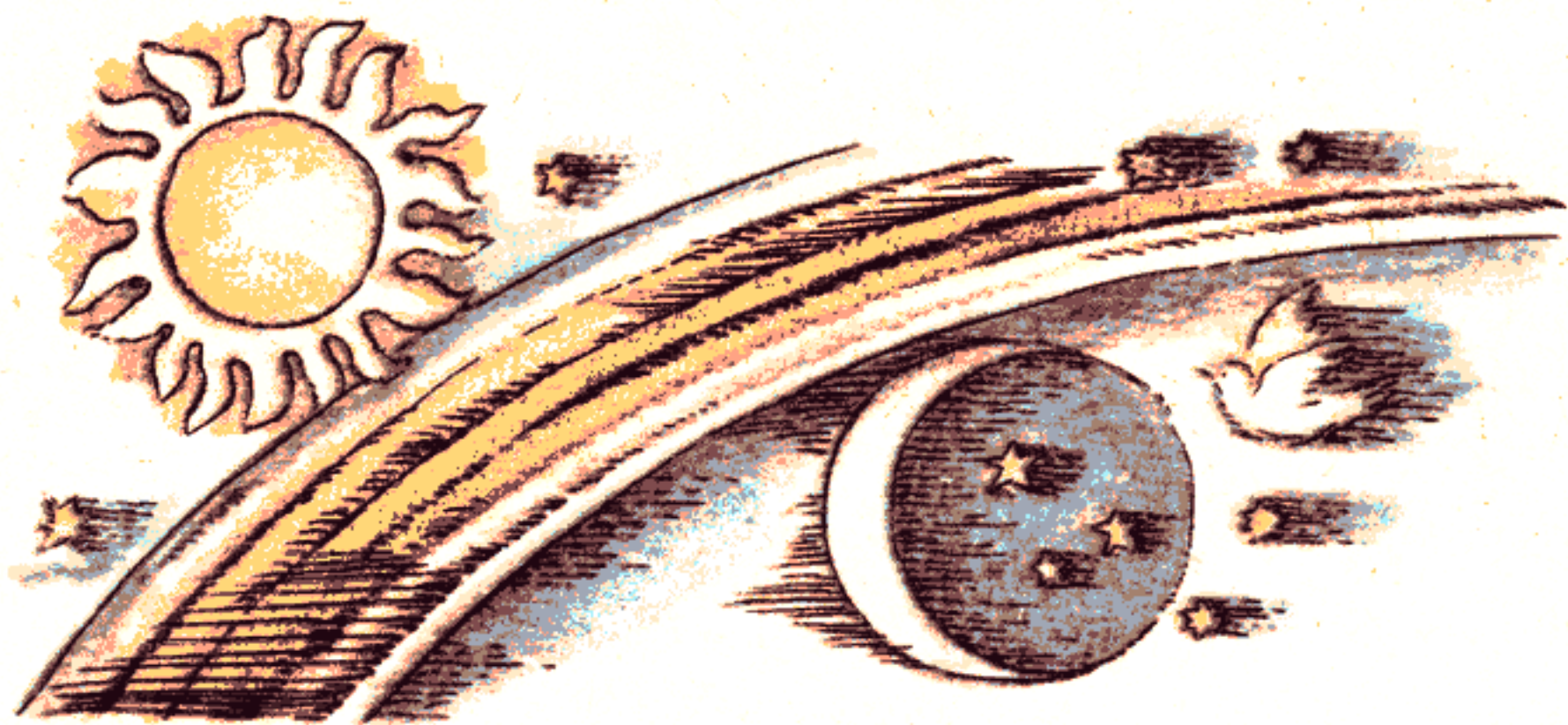
Настав світанок.
Все цвіло в полоні
Дзвінкого світла, дихало теплом.
Прокинувся Ахра, а на балконі
Вже сонце сяє золотим чолом.

Світ мов одягся в найдорожчі шати,
Бо промені розвіяли пільму.
Не знав юнак, як розповідь почати,
Та сонце перше мовило йому:

— Хто прагне світла,
Той ясний душею
І служить людям так, як я служу.
Я вже знайомий з просьбою твоєю
І з радістю тобі допоможу.

Сміливий і рішучий ти, я бачу,
І не дарма вертав далеку путь.
Але спочатку, дорогий юначе,
Ще глек чарівний мусиш ти добыть.

Той глек із найкоштовнішої глини
Ущерть наповню променями я.
Розкидай їх на луках батьківщини —
І знов вона розквітне, забуя.

Зашелестить колосся на осонні,
Зазеленіють трави-килими...
Де взяти глек?
Він у моєї доні —
Чи випроси, чи хитрістю візьми.

Ахра подумав: «Де ця діва — знаю».
Зрадів джигіт: так близько до мети.
Спішить по сходах,
Двері відчиняє,
До доньки сонця хоче підійти,

Але...
Йому і крок зробити несила:
Вогнем його зненацька опекло.
А врода діви мовби осліпила,
Аж потом оросилося чоло.

Здавалосьь, ось він спалахне, як свічка,
У полум'ї від ніг до голови.
Та відступати — не абхазька звичка.
Спитав Ахра:
— Хто донька сонця? Ви?

На мить якось розвіявся серпанок —
Побачив карі віченька джигіт.
Простягнувши руку, мовив:
— Добрий ранок! —
І діва посміхнулася в одвіт.

Який був бал —
Пером не описати!
Минуло ще сім днів і сім ночей,
І вже Ахра на конику крилатім
На Землю поспішає — до людей.

Він сам?
О ні, це дійсність, а не сон це —
Дорогоцінний скарб в його руках:
Джигіт несе в обіймах доньку сонця —
І їм веселки устеляють шлях.

Зірки пливуть за ними в хороводі,
Комети влаштували круговерть...
Везе Ахра дарунок для народу —
Чарівний глек,
Проміння повен вщерть.

Він поспіша, а думка швидше лине
Туди, де рідні пролягли стежки:
«Як там моя кохана батьківщина?
Не вимер люд? Чекають земляки?

А раптом не почую рідну мову?
Загинули всі, втративши вогонь?»
І знову
Підганяв коня він:
— Чоу! —
І донька сонця квапила його.

І хоч вони ще високо летіли —
Джигіт Ахра з красунею в сідлі,
Та від тепла вже оживало тіло
Одягнутої кригою землі.

І лід тріщав,
Струмочків лився щебет,
Тяглися вгору свіжі стрілки трав.
Мов блискавка, майнув Араш у небі
І опустивсь край моря й заіржав.

І всі абхази глянули в віконце,
Дивились — і не вірилося в те:
Над їхнім краєм підіймалось сонце —
Усміхнене,
 ласкаве,
 золоте.

Всі вибігли і обійматись стали,
Всі закричали:
— Молодець Ахра! —
І доньку сонця радісно вітали,
І щедре сонце славили: — Ура!

Тим часом зникли хмари,
Щезли круки,
За обрій відкотились хуги злі...
Ахра узяв чарівний глек у руки,
Пішов по вже оновленій землі.

А поруч —
Донька сонця, юна-юна.
Ахра побачив — наче уві сні —
Проміння в землю сіяла красуня,
Як хлібороб пшеницю навесні.

І край розцвів —
Заврунилися луки,
Зажебоніло срібне джерело,
І сад підніс гілки, неначе руки,
І море під горою ожило.

І бризнула айва солодким соком,
І бджілка забриніла, мов струна...
Відтоді так в Абхазії щороку:
Зимою й літом, друже мій, весна.

Щоправда, часом зграйка хмар прискаче
І дощ полле, неначе з рукава.
«За донькою, напевно, сонце плаче», —
Від старших
Можна чути ці слова.

Та ось хмарки розтали понад краєм,
Чи їх вітри прогнали молоді —
І знову добре сонце щедро сяє
В очах людей, у квітці, у воді...

ЕПІЛОГ

Там, де весна навіки прописалась,
Де сім доріг схрестилося на мить,
Якось мандрівники засперечались
Та так,
Що довелося їх мирить.

— Що? Донька сонця? Знають всі абхазці,—
Доводив перший,— тут вона жила.
— Ой, леле! Ви повірили цій казці?
Ви ж не дитина, зрештою, мала!

— Це вигадка, легенда,— твердив другий.
А третій мовив: — Не смішіть усіх!
— Я вірю!
— Ну й дивак! — на всю округу
Зчинились гамір і веселий сміх...

Спливли літа.
Тепер якби воскресли
Мандрівники зненацька, то вони
Побачили б, як у вінку чудеснім
Пишається-красується Апсни,

Як мовби оновилися простори —
Пшеницею проміння пророста,
Як вирости, зазеленіли гори,
Помолоділи села і міста,

Як золотяться виноградні гронця,
Як море попід берегом сія,
І зрозуміли б всі, що донька сонця —
Це ти і є,
Абхазіє моя!

*Литературно-художественное
издание*

Ломна Константин Широнович

ДОЧЬ СОЛНЦА

Поэма-сказка

(На украинском языке)

Для младшего школьного возраста

Авторизованный перевод с абхазского
Ребра Петра Павловича

Художник

Журновская Анна Олеговна

Киев «Веселка»

Редактор В. М. Дмитренко

Художник редактор К. І. Сулима

Технический редактор К. П. Дворська

Корректор Т. І. Дем'яненко

ИБ № 5153

Здано на виробництво 27.07.89. Підписано до друку 04.12.89.
Формат 70×100¹/₁₆. Папір офсетний № 2. Гарнітура бодоні. Друк
офсетний. Умовн. друк. арк. 2,58. Умовн. фарб.-відб. 10,97. Обл.-вид.
арк. 2,23. Тираж 58 000 пр. Зам. 9—1383. Ціна 15 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Діапозитиви тексту виготовлені на ГП РВО «Поліграфкнига».
Київська фабрика друкованої реклами ім. XXVI з'їзду КПРС,
252067, Київ-67, Виборзька, 84.